

ДАБРАТА

*Як сціпласць упрыгожвае,
Так дабрата чаруе.*

З народнага

Упершыню Аляксандр Міхайлавіч Старавойтаў прыехаў сюды нядаўна — крыху больш як шэсць гадоў назад. Вёска як вёска, такая, як усе, што раскіданы пад Баранавічамі: невялікая — двароў на паўтараста, уся ў зеляніне. Толькі назва некалькі дзіўная — Літва. Жылі тут ці не жылі літоўцы, цяпер ніхто не памятае і не ведае.

У той дзень, калі Аляксандр Міхайлавіч апоўдні падыходзіў да праўлення калгаса, па Літве ўжо гуляла навіна: новага старшыню прывозяць, шостага па ліку. І гэ-та за дванаццаць калгасных вёсен. Зашмат!

Успаміналі ўсіх старшын. А добрым словам толькі аднаго — Мікалая Аляксандравіча Крашчановіча, былога партызанскага камандзіра, вельмі сціплага і працавітага чалавека. Пра астатніх гаварылі рознае. Найбольш смяяліся. Згадвалі, як Костусь Палонскі першым арганізоўваў калгас і сам жа не верыў у яго, як Іосіф Стальмацкі наважыўся быў выйсці ў перадавыя, ды здрэйфіў — цягу даў з калгаса, як пасля яго Цімафей Чымірыс хаваўся ў каноплях ад упаўнаважаных з райцэнтра — з Ляхавіч, а Іван Жаўрыд гатовы быў біцца аб заклад, што кантрактую паўтысячы цялят на сена, але «перастараўся» — пакінуў грамадскі статак без кармоў.

І не дзіўна таму, што калгас «замыкаў» раённыя зводкі, а на працадзень, як адчэпнага, налічвалі капейкі. Ды і тыя заплаціць было нечым. Што ні год падала ўраджайнасць. Гектар збожжавых даваў на круг не больш як пяць-шэсць, ільну — два, а цукровых буракоў — толькі 65 цэнтнераў. Жывёлагадоўля, як прынята гаварыць

у такіх выпадках, тапталася на месцы. Ды і колькі таго статку засталася — крыху больш як дзвесце кароў і столькі ж свіней. Па вытворчасці прадукцыі на сто гектараў угоддзяў супраць калгаса «Прагрэс» стаялі ў зводках зусім мізэрныя лічбы: па мясу — чатырнаццаць з палавінай, па малаку — трохкі больш як сто цэнтнераў. Гадавы прыбытак ніколі не перавышаў сто тысяч рублёў. У старых грошах, вядома.

Які ж будзе новы старшыня? З выгляду нішто сабе чалавек. Спакойны, разважлівы. Але ж і да яго былі такія. Той жа самы Цімафей Чымірыс разважлівым здаваўся. А праз колькі часу гэтага Цімафея дзеці на саначках па вуліцы вазілі, бо ўласныя ногі катэгарычна адмаўляліся насіць свайго гаспадара — так напіваўся.

Не, гэты, відаць, не такі. Позірк у яго адкрыты, ласкавы, а вочы сінія-сінія, нібыта летняе неба пасля навальнічнага дажджу. А ў вачах і сардэчная дабрата, і рашучасць упэўненага ў сабе чалавека. Адно малады занадта: нават чвэрці веку не пражыў. Але ж скончыў сельскагаспадарчую акадэмію, аграномам у саўгасе «Ганчароўскі» працаваў.

Выбралі Аляксандра Міхайлавіча аднадушна. Выбралі і суцішыліся: што будзе далей. Усякіх старшын перабыло — і цыбатых, і мажных. А гэты — маленькі, шчупленькі, нават з выгляду непрыкметны. Ажно сумненне брала: ці справіцца?

На праўленне, бывала, збіраліся цэлы вечар. Адзін з праўленцаў прыйдзе — другога няма, двое прыйдуць — семярых чакаць трэба. Пакуль збяруцца, пеўні раз-другі перагукнуцца — поўнач. Але не толькі ў гэтым бяда. Амаль усе яны прыходзілі «пад градусамі». Пасядзяць, пажартуюць, час і разыходзіцца: світае. І так заўсёды, традыцыяй стала.

Гэтак жа збіралася першае пасяджэнне праўлення пры новым старшыні. Праўленцы «затрымліваліся», аднак ніхто з іх не думаў бянтэжыцца — прыходзілі ў кантору ў добрым гуморы, часам чырвоненькія. Аляксандр Міхайлавіч маўчаў — чакаў, пакуль усе збяруцца. А потым сказаў строга:

— Сорамна за вас. Каму патрэбна такое пасяджэнне праўлення? Хіба што абібокам ды несумленным людзям. Калі хочаце жыць, працаваць, давайце дамовімся, каб такое было ў апошні раз.

Прыгледзеліся калгаснікі да новага старшыні: «Угу!».

Адобрылі слаўны пачатак. Але тут напаткала няшчасце: здарыўся пажар у Літве — згарэла 26 двароў. Вось тады і заўважылі вяскоўцы ў характары свайго старшыні добрую рысу: стрыманую памяркоўнасць, чуласць і ўважлівасць да людзей. Іншымі словамі — яго дабрату.

— Не пакінем у бядзе, — разважыў Аляксандр Міхайлавіч. — Усім калгасам дапаможам.

Як сказаў, так і зрабілі. Адбудаваліся пагарэльцы, перасяліліся ў новыя дамы — дабротныя, лепшыя, чым былі раней.

Толькі, як кажуць, дзе коратка, там і рвецца. Неяк адвячоркам папаўзла па вёсцы чутка: у многіх калгаснікаў захварэла жывёла. Больш спрытныя гаспадары адразу ж кінуліся да фельчара, ветэрынарнага ўрача прывезлі. А вось у даяркі Веры Чарняўскай карова загінула. Бедавала ўдава: дзеці малыя, з імі без малака аніяк нельга. Рукі самі апускаліся. Прыкмеціў гэта старшыня.

— Чуў пра вашу бяду, Вера Сцяпанаўна, — сказаў ён жанчыне пры сустрэчы і пацікавіўся: — Страхоўку ўжо атрымалі?

— Ат, колькі той страхоўкі, — журботна адмахнулася даярка. — Як кот наплакаў...

— А вы напішыце заяву на праўленне, — параіў Аляксандр Міхайлавіч. — Працуеце вы добра. Калгас дапаможа.

І калгас сапраўды дапамог: выдзеліў даярцы 200 рублёў на набыццё каровы.

Жанчын асабліва ўзрушыла ўважлівасць да іх, няменных гаспадынь і палёў, і ферм, і нават новабудоўляў, бо мужчын тут не надта каб было многа, і ўсе яны на самых працаёмкіх, што называецца, чыста мужчынскіх работах — то цеслярамі ды прычэпшчыкамі, то нарыхтоўваюць угнаенні ды падвозяць кармы — хіба мала цяжкай работы ў вёсцы. Невядома, ад каго пачалося, але было ў калгасе заведзена: каб узяць аўтамашыну, нават па самай неабходнай справе, на гэта абавязкова трэба было распараджэнне старшыні. Дзіўна, але гэта датычылася і парадзіх. І вось прыйшоў той самы час, калі Марылю Адаўска трэба было тэрмінова адпраўляць у раддом. А тут, як на грэх, старшыні няма. Шафёр Вацлаў Цыкман якраз адпраўляўся ў рэйс, машына была загрузана. Просяць яго:

— Дапамажы, братка. Справа, разумееш, такая, што не пачакаеш.

Разгубіўся шафёр — няма ж распараджэння старшыні. Стаіць, прымяркоўвае. Тут пад'ехаў Аляксандр Міхайлавіч. Адправілі калгасніцу ў раддом. А ў брыгады паляцела першае катэгарычнае патрабаванне старшыні: любую аўтамашыну, любую падводу знімаць з любой работы, калі трэба аказаць дапамогу чалавеку.

Зноў прыгледзеліся калгаснікі да свайго старшыні. «Угу! За ім хоць і не як за мураванай сцяной, але ўсё ж надзейна».

Калгас вялікі, аж чатыры вёскі: Літва, Дарава, Лабузы, Малое Падлессе. Але добрае і далёка чуваць. І хутка ляціць. Загаманілі пра Старавойтава ва ўсіх брыгадах. Аданілі старшыню, паверылі яму. Неяк у калгас завітаў Дзмітрый Мікітавіч Туравец, сакратар Брэсцкага абкома партыі. Цэлы дзень знаёміўся з гаспадаркай, гутарыў з калгаснікамі. Вельмі скупы на пахвалу, ён усё ж не ўтрымаўся, сказаў перад ад'ездам:

— Правільны кірунак узялі, Аляксандр Міхайлавіч. Людзі — галоўнае ў кожнай справе. Ніколі не забываць аб гэтым — значыць ісці вернай дарогай.

Сакратар меў рацыю. Як адменнае насенне дае дружныя ўсходы, так і дабрата бурна прарастае ў людскіх сэрцах не толькі шчырай любоўю і павагай, але значна большым — радасцю жыцця, тым каштоўнейшым пачуццём, калі вельмі хочацца ісці на працу і любая работа спорыцца ў тваіх руках, калі ўсё навокал здаецца табе не шэрым, звычайным, а светлым і заўжды новым і сам ты здаешся сабе не пясчынкай у бязмежным акіяне, а вельмі патрэбным звяном у важным ланцужку; гэта пачуццё беспаваротна мяняе чалавека, надае высакароднасць.

І людзі мяняліся непрыкметна, як пагодлівы ранак: толькі што пачынала шарэць, а ўжо румяніцца край неба на ўсходзе, над зямлёй разліваецца густая, як марская бездань, сінява, і золак выкочвае са свайго горна распалены дабяла сонечны шар. Некалі кожны з брыгадзіраў скардзіўся: «З ног збіўся, пакуль сабраў людзей». Цяпер клопату прыбавілася. Толькі іншага: на досвітку калгаснікі самі збіраліся на брыгадны двор — чым заняць іх?

У вёсцы ў кемлівага гаспадара работы заўсёды непачаты край. Умей толькі кожнага паставіць на сваё месца. Не ўсякі каваль здатны выбіраць расаду, як не кожны агароднік умее загартаваць нарог. Затое як прыгожа і суладна гучыць кувалда, калі ля яе завіхаецца каваль,

і наадварот; якой ядранай — вачэй не адарвеш — застаецца тая ж расада, калі над ёй схіляецца сапраўдны агароднік.

І яшчэ адно. Пэўна, дбайным гаспадаром быў той чалавек, які першым сказаў: ашчаднасць — маці багацця. Ашчаднасць! Без яе ўсё роўна, што збіраць мак у рэшта: адны непатрэбныя макавіны застануцца. Гэта ж праўда, што ад зберажонага зярнятка вырастае цэлая жменя зярнят, а ўраджай любоўна дагледжанай раслінкі не збярэш і ў прыпол. Ашчаднасць, а не сквапнасць памнажае багацце.

Усё гэта Аляксандр Міхайлавіч уразумеў хутка, на ўласным вопыце. Раіўся з людзьмі, умеў слухаць нават таго, хто самым надзейным шляхам лічыў сцежку на свой агарод. Былі і такія. Але ж былі і надзейныя памочнікі — актыў. Ветэран калгаса бухгалтар Марыя Іванаўна Бондар, мабыць, першы ў «Прагрэсе» чалавек, які распазнаў у новым старшыні дбайнага гаспадара, гарой стаяла за яго кожнае пачынанне. Аграном Кацярына Пятроўна Арлоўская, не па гадах увішняя і, як гавораць пра яе механізатары, надта сур'ёзная, настойлівая жанчына, з палёгкай уздыхала: нарэшце на чале калгаса стаў чалавек, які любіць і разумее зямлю. Пасмялеў на рабоце малады заатэхнік Уладзімір Іванавіч Масюкевіч, бо адразу адчуў падтрымку, штодзённую, кваліфікаваную. А сакратар калгаснай партарганізацыі дырэктар Дараўскай дзесяцігодкі Аляксандр Пятровіч Шчурскі, калі блізка пазнаёміўся з Аляксандрам Міхайлавічам, сказаў: «Будзе толк! У адной запражцы такога прыемна мець за караннога».

Нішто так не дапамагае кіраўніку, як давер'е людзей. Кажуць, што яно падзесяцерае сілы. Але ж і да шмат чаго абавязвае. Паспрабуй спатыкнуцца раз-другі, і няма больш яго, давер'я. У апраўданне вельмі часта гавораць: «Конь на чатырох і той скапыціцца можа». А вось уявіць сябе ў якасці седака на такім кані не хочуць. А як яму, конніку, калі ногі няўпэўнена сядзяць у стрэмах?

Упэўненасць у важаку — што знаёмая дарога; яна карацейшай здаецца і лягчэйшай. Але не менш важна і другое: як ты будзеш паводзіць сябе ў гэтай дарозе. Можна праехаць вярсту і загнаць, запарыць каня, а можна праехаць сорок — і ўсё будзе ў парадку.

Многа перадумаў Старавойтаў над сваёй работай. І асабліва над тым, як паставіцца да людзей. Было б па-

мылкай лічыць, што ўсё ў яго адразу пайшло-пакацілася, як па маслу. Гэта ж людзі, сярод іх, як і на полі: не адны красачкі і збажына — часам і асот трапляецца.

Аднойчы паведамлілі старшыні, што даярку Станіславу К. злавілі, калі яна з фермы выносіла за пазухай грэлку з малаком. Паехаў на ферму, сабраў усіх жывёлаводаў.

— Не з калгаса цягнеш, Стася,— хмурыўся Аляксандр Міхайлавіч.— Сябе абкрадваеш, сваё сумленне. Больш нічога табе не скажу. І караць не буду. Ты сама сябе пакарала ўжо. Шкада толькі, ферму запляміла.

Сказаў і пайшоў.

— На, бяры сваю грэлку! — загулі даяркі.— Можна мала, дык яшчэ табе нальём! Скнура...

Плакала жанчына, прабачэння прасіла. (Між іншым, яна і цяпер працуе даяркай, і працуе так, што яе ў прыклад ставяць.)

Трактарысту Андрэю Марчыку было даручана сеяць лубін. «Робіць абы з рук,— падумаў Старавойтаў, аглядаючы палетак.— Палавіна насення на паверхні застаецца». Паклікаў трактарыста, паказаў на незагорнутае насенне. А ў вачах механізатара непаразуменне: што ад яго хочуць? Ён жа ўсё зробіць як мае быць — і забарануе, і прыкатае, бо ведае: патрэбен такі агра-тэхнічны прыём. Толькі зробіць за другім заходам — з баронамі і каткамі.

Вельмі хацелася старшыні накрычаць тады на трактарыста. Але стрымаўся, сказаў спакойна:

— Ты нагадваеш, Андрэй, таго няўдалага пчаляра, які некалькі разоў лазіў на бярозу рой аграбаць. Спачатку ён узяў лубянку і палез на дрэва. На бярозе ўспомніў, што посцілку забыўся: абвязаць жа лубянку трэба было. Злез за посцілкай, але пра лыжку не ўспомніў — не станеш жа рой аграбаць голай рукой. Вось так і лазіў з дрэва ды зноў на дрэва, пакуль ад портак адны шматкі засталіся.

— А рой уцёк?

— Уцёк.

Дружна ўзышоў лубін на тым палетку.

Пра гэту размову мала хто ведаў у калгасе. Аб ёй раскажаў сам трактарыст Марчык, калі яму за эканомію паліва і ўдарную работу ўручалі прэмію.

...Гады ідуць — як вада плыве: дзень за днём, як хваля за хваляй — хутка і непрыкметна. Калі ж чалавек з

галавой акунецца ў любую работу, тады гады не ідуць — ляцяць.

Менавіта праляцелі апошнія шэсць гадоў. Трывожныя і адначасова радасныя, напоўненыя да краёў клопатамі гаспадарання. Такімі і застануцца яны ў памяці Аляксандра Міхайлавіча. Пасталелі і старшыня і калгас: Старавойтаву цяпер трыццаць два, а калгасу — дзевятнаццаць. Сталасць гаспадаркі вымяраецца не столькі гадамі, колькі лічбамі дасягненняў. І хоць яны ўжо не раз набівалі аскаму, без іх не абыдзешся. Да таго ж часам звычайная проза лічбаў бывае больш красамоўнай за ўзнёслую паэзію. А яшчэ лепш, калі за імі стаіць дабрата — простая, чалавечая.

У «Прагрэсе» яе, дабрату, убачыш ва ўсім. І ў тых мураваных жывёлагадоўчых гарадках, што выраслі нядаўна ў Літве і Лабузах, у аўтапаілках, электрадаенні, кормазапарніках, транспарцёрах; яна ў той магутнай тэхніцы, якая аблягчае працу земляробаў: калгас мае 20 трактароў, 12 аўтамашын, 7 гноераскідальнікаў, 10 збожжа-сіласа- і бацвіннеўборачных камбайнаў; яна ў новым Доме культуры, у лазні, што будуюцца на цэнтральнай сядзібе, зрэшты, у самой аплаце працадня.

За шэсць гадоў ураджайнасць збожжавых павялічылася ў тры разы з палавінай, а цукровых буракоў і льну — у чатыры разы. Пагалоўе грамадскага статку падвоілася, а яго прадуктыўнасць патроілася. Чысты прыбытак калгаса, нягледзячы на значныя капіталаўкладанні ў будаўніцтва, расце з кожным годам і ўжо даўно пераваліў за паўмільёна рублёў.

Усё гэта дало магчымасць перайсці на гарантаваную аплату працы ўсіх калгаснікаў. На кожны працадзень цяпер выплачваецца да двух рублёў грашыма і ад двух да трох кілаграмаў збожжа — у залежнасці ад выконваемай работы.

Змяніўся і воблік калгасных вёсак. У спрадвечную аднастайнасць вясковага пейзажу ўсё гусцей і гусцей уплятаюцца сукаватыя мачты тэлевізійных антэн — іх ужо больш ста, мураваныя гмахі дамоў, шыферныя і чарапічныя дахі; вясковыя вуліцы абуджае не традыцыйнае рыпенне калёс, а рокат матораў — каля паўтараста калгаснікаў маюць уласныя матацыклы; пра веласіпеды дык і гаварыць не прыходзіцца — па некалькі ў кожным доме.

Неяк нядаўна, на згоне зімы, Аляксандр Міхайлавіч

Старавойтаў даведаўся, што Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР за поспехі ў развіцці жывёлагадоўлі ён узнагароджан ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Віншаваў увесь калектыў. Людзі дзякавалі за дабрату. І няўцям было многім, што нараджалася гэта дабрату ў мнагадзетнай сям'і ўдавы-салдаткі, якая ў першыя пасляваенныя гады хадзіла ў лапцях і зведала той самы «хлеб траякі»: белы, чорны і ніякі. Затое ўсе ведалі, што дастатак і шчасце цяпер назаўсёды прапісаліся ў кожным доме. І таму людзі радаваліся. За сябе і за свайго старшыню — камуніста.

...Так, гады ідуць — як вада плыве: дзень за днём, як хваля за хваляй — хутка і непрыкметна. Мінула семнаццаць гадоў з таго часу, калі быў напісаны гэты нарыс. І цяпер аўтар змушаны зрабіць істотную папраўку. Справа ў тым, што былы старшыня ордэна «Знак Пашаны» калгаса «Прагрэс», былы сакратар Ляхавіцкага райкома, першы сакратар Кобрынскага гаркома партыі кандыдат сельскагаспадарчых навук Аляксандр Міхайлавіч Старавойтаў зараз працуе намеснікам міністра сельскай гаспадаркі Беларускай ССР.

Што ні гавары, прыемная папраўка.